

مدت حمایت از حقوق اقتصادی مؤلف در قوانین موضوعه و لایحه حمایت از

مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط

دکتر سید حسین صفایی^۱

چکیده

مدت حمایت از حقوق اقتصادی مؤلف یکی از موضوعات مهمی است که امروزه در حقوق مالکیت ادبی و هنری مطرح و محل بحث است. در گذشته برخی از صاحب‌نظران این حقوق را دائمی دانسته و آن را از مقوله مالکیت به شمار آورده‌اند؛ ولی امروزه این نظر متروک است و در همه کشورها و پیمان‌ها و اسناد بین‌المللی حقوق اقتصادی پدیدآورندگان آثار ادبی و هنری موقت تلقی شده، هر چند که در مدت حمایت اختلاف است. امروزه اغلب کشورها مدت حمایت را اصولاً تا ۵۰ سال از تاریخ فوت پدیدآورنده تعیین کرده‌اند. کنوانسیون برن که مهم‌ترین پیمان بین‌المللی راجع به مالکیت ادبی و هنری است همین مدت را به عنوان حداقل لازم رعایه برای کشورهای عضو پذیرفته و موافقت‌نامه تریپس که از پیمان‌های لازم‌الاجرای سازمان تجارت جهانی است از آن تبعیت کرده است؛ لیکن در کشورهای عضو اتحادیه‌ی اروپا مدت حمایت ۷۰ سال و در شماری از کشورها این مدت کمتر یا بیشتر است. البته مدت مزبور قاعده عمومی حمایت است ولی در مواردی، نظر به پاره‌ای دلایل و ملاحظات، ممکن است مدت بیشتر یا کمتری مقرر شده باشد، چنانکه در آثار سینمایی مبدأ محاسبه مدت تاریخ عرضه عمومی یا انتشار یا خلق اثر است و بدین سان مدت حمایت کمتر خواهد بود.

در حقوق ایران، تا سال ۱۳۸۹، مدت حمایت اصولاً تا سی سال از تاریخ مرگ مؤلف بود که با حقوق تطبیقی و پیمان‌های بین‌المللی سازگاری نداشت؛ لیکن در این سال ماده ۱۲ قانون حمایت حقوق مؤلف و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ و تبصره آن اصلاح گردید و به موجب قانون اصلاحی مدت حمایت به ۵۰ سال از تاریخ مرگ پدیدآورنده افزایش یافت و در مورد آثار مشترک مقرر گردید که مدت حمایت تا ۵۰ سال از تاریخ مرگ آخرین نفر از پدیدآورندگان است.

اما موارد دیگری که در آنها مدت حمایت مطرح شده ولی مبدأ محاسبه مدت تفاوت دارد مانند آثار سینمایی و عکاسی، آثار متعلق به شخص حقوقی و نرم افزارهای رایانه‌ای مدت سی سال باقی ماند که قابل ایراد است. به نظر می‌رسد که این ناهماهنگی در مدت حمایت ناشی از فقدان جامع‌نگری و عدم احاطه قانون‌گذار ایران به قوانین ایران بوده است.

در لایحه حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط که به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده و امید است در آینده نزدیک به تصویب مجلس برسد اغلب اشکالات و نقایص قوانین موضوعه کنونی رفع شده و به ویژه در زمینه مدت حمایت از حقوق اقتصادی همه‌جا ۵۰ سال تعیین گردیده است جز در مورد آثار عکاسی که مدت حمایت به ۲۵ سال کاهش یافته که قابل انتقاد می‌نماید.

واژگان کلیدی: مؤلف، مالکیت ادبی و هنری، مدت حمایت، حقوق اقتصادی، قانون اصلاحی، آثار دیداری- شنیداری.

^۱ استاد دانشکده حقوق و علوم سیاسی دانشگاه تهران و عضو پیوسته فرهنگستان علوم جمهوری اسلامی ایران

یکی از مسائل مهمی که در حقوق مؤلف یا حقوق مالکیت ادبی و هنری مطرح می‌شود که برخی آن را غیرقابل انفکاک از اصل حق دانسته‌اند مدت حمایت یا مادی است. از دیرباز این مسأله مطرح شده که حقوق مؤلف برای چه مدت باید حمایت شود؟ آیا این حقوق باید دائمی باشد یا موقت؟ هرگاه حقوق مزبور را موقت بدانیم تا چه مدت قابل حمایت‌اند؟ آیا می‌توان در این زمینه بین حقوق اقتصادی یا مادی و حقوق معنوی تفاوت قائل شد؟ بر فرض اینکه مدت حمایت موقت باشد مبدأ احتساب مدت چیست؟ این‌ها سؤالاتی است که در این مقاله مورد بررسی قرار می‌گیرد و به آنها با توجه به حقوق تطبیقی و پیمان‌های بین‌المللی و حقوق موضوعه ایران و لایحه حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط پاسخ داده خواهد شد.

باید یادآور شد که آنچه در این مقاله مورد بحث واقع می‌شود مدت حمایت از حقوق اقتصادی مؤلف است، یعنی حقوقی که جنبه اقتصادی و مادی دارد و اعمال آنها دارای منافع مادی و اقتصادی برای مؤلف است نه حقوق معنوی، مانند حق حرمت نام و حق حرمت اثر، که به شخصیت مؤلف بستگی دارد و در حقوق ایران و بسیاری از کشورها، به ویژه کشورهای رومی - ژرمنی، حقوقی دائمی و غیر قابل نقل و انتقال است؛ هر چند که برخی از کشورها، به ویژه کشورهای کامن‌لا، این حقوق را نیز موقت می‌دانند.

در این مقاله نخست از اصل موقت بودن حقوق اقتصادی مؤلف سخن می‌گوییم (الف)؛ سپس قاعده عمومی مدت حمایت از حقوق اقتصادی در حقوق داخلی و پیمان‌های بین‌المللی و لایحه جدید را مورد مطالعه قرار می‌دانیم (ب) و سرانجام موارد خاصی را که قاعده عمومی مدت حمایت در آنها رعایت نمی‌شود بررسی می‌نماییم (ج).

الف) اصل موقت بودن حقوق اقتصادی مؤلف

امروزه موقت بودن حمایت از حقوق اقتصادی مؤلف در همه‌ی کشورها و پیمان‌های بین‌المللی پذیرفته شده است ولی در گذشته این مسأله محل بحث و اختلاف بوده و حتی امروزه دائمی بودن این حقوق در پاره‌ای اندیشه‌های حقوقی دیده می‌شود. خصوصاً اگر حقوق مؤلف را از مقوله مالکیت بدانیم، مالکیت سنتی که در قوانین مدنی کشورها، از جمله قانون مدنی فرانسه، مطرح شده و ناظر به مالکیت عین است یک حق دائمی است. البته در ماهیت حقوق مؤلف اختلاف است: برخی آن را از مقوله حقوق ناشی از کار دانسته‌اند. گروهی آن را نوعی مالکیت تلقی کرده‌اند؛ به ویژه از آن رو که قابل استناد در برابر همه است. عده‌ای مانند کانت آن را از حقوق مربوط به شخصیت معرفی کرده و بعضی آن را دارای ماهیت ویژه‌ای از مقوله حقوق فکری که نوعی دیگر از حقوق است به شمار آورده‌اند (ر.ک: سیدحسین صفایی، ۱۳۸۶، الف)، ص ۶۴ به بعد؛ Juris – Classeur, fasc, 1270, 2003, no 1, P.3).

برخی از کسانی که حقوق مؤلف را از مقوله حق مالکیت می‌دانند آن را دلیلی بر دائمی بودن این حقوق تلقی می‌کنند. به علاوه استدلال می‌کنند به اینکه آثار ادبی و هنری در طول زمان دستخوش تغییر نمی‌شود و سالیان متمادی همچنان باقی می‌ماند و کماکان فکر و شخصیت و ابتکار پدیدآورنده در آن نمایان است؛ پس این حقوق نباید با گذشت زمان ساقط شود (Debois, 1966, no 322, P. 370).

در نظام حقوق قدیم فرانسه^۳ که قبل از انقلاب کبیر فرانسه حاکم بوده – دائمی بودن حقوق مؤلف طرفدارانی داشته است؛ چنانکه شورای شاه^۴ در سال‌های ۱۷۷۷ و ۱۷۸۰ به دائمی بودن این حقوق رأی داده است. حتی دو قرن پیش از آن یک وکیل دادگستری پاریس به نام ماریون^۵ در لایحه دفاعیه خود و در نقد

2. Sui generis.

3. Ancien régime.

4. Conseil de Roi.

5. Marion.

نظام امتیازات که در آن دوره از طرف شاه به نفع ناشران اعمال می‌شد و در مقام مقایسه حق مؤلف با مالکیت می‌گوید: «مؤلف یک کتاب مالک مطلق آن است و بدین عنوان می‌تواند در آن تصرف کند، حتی آن را مانند برده همیشه در اختیار خود داشته باشد، یا آنرا آزاد کرده، بدون قید و شرط و بدون دریافت چیزی در اختیار عموم بگذارد، یا با این شرط که دیگری آن را جز پس از مدتی چاپ نکند». سپس اضافه می‌کند: «دلیل این امر آن است که افراد با یک غریزه مشترک به توافق رسیده‌اند که هر کس صاحب چیزی است که پدید می‌آورد، اختراع می‌کند یا به عنوان اثر می‌سازد» (Colomber, 1997, P. 203).

به هر حال، نظریه‌ی دائمی بودن حقوق مؤلف قبول عام نیافت و موقت بودن این حقوق در قوانینی که از قرن هجدهم به بعد در کشورهای مختلف وضع شد منعکس گردید. در قانون ۱۷۱۰ انگلیس مدت حمایت از آثار منتشر شده ۱۴ سال از تاریخ انتشار بود که برای ۱۴ سال دیگر نیز قابل تمدید بود. در قانون ایالات متحده ۱۷۹۰ نیز همین راه‌حل پذیرفته شد ولی در قوانین بعدی این مدت به تدریج افزایش یافت و امروزه در قانون انگلیس مدت حمایت اصولاً تا ۷۰ سال بعد از فوت مؤلف است. در فرانسه نیز به موجب قوانین ۱۷۹۱ و ۱۷۹۳ مدت حمایت برای عرضه عمومی اثر تا ۵ سال از تاریخ فوت پدیدآورنده و در مورد تکثیر اثر تا ۱۰ سال بعد از فوت بود؛ لیکن به تدریج این مدت افزایش یافت و از سال ۱۸۶۶ این مدت ۵۰ سال تعیین شد. این مدتی است که در کنوانسیون برن در سال ۱۹۰۸ منعکس گردید، لیکن اجباری نبود؛ ولی در تجدیدنظر بروکسل به سال ۱۹۴۷ به عنوان حداقل مدت حمایت اجباری گردید و امروزه این مدت مورد قبول اکثر کشورهای است، چه عضو کنوانسیون برن باشند، چه نباشند (مانند ایران). در کشورهای عضو اتحادیه اروپا به موجب دستورالعمل مورخ ۲۹ اکتبر ۱۹۹۳ مدت حمایت به ۷۰ سال افزایش یافت؛ یعنی کشورهای عضو مکلف شدند از آثار ادبی و هنری در مدت حیات پدیدآورنده و تا ۷۰ سال پس از مرگ او از لحاظ حقوق

6. Système de privilèges.

اقتصادی حمایت کنند. این دستورالعمل در حقوق فرانسه در قانون مالکیت فکری منعکس و در اول ژانویه ۱۹۹۵ لازم‌الاجرا شده است. (Lucas, 2001, nos 429 et s; Sterling, 1998, nos 11.01 et s.)

ب) دلیل موقت بودن حقوق اقتصادی

چنانکه گفتیم، موقت بودن حمایت از حقوق اقتصادی مؤلف، امروزه مورد قبول کلیه کشورهاست؛ حتی کشور پرتغال که در گذشته دائمی بودن حمایت را پذیرفته و مدت خاصی برای آن در قوانین خود ذکر نکرده بوده، پس از الحاق به اتحادیه اروپا، حمایت را محدود کرده است. حال بینیم دلیل موقت بودن حمایت در قوانین کشورها چیست و این قاعده چگونه توجیه می‌شود.

بعضی از حقوقدانان در توجیه آن دلیلی آورده‌اند که تا حدی عجیب است و آن این است که اگر حقوق مالی پدیدآورنده دائم باشد انتقال آن از نسلی به نسل دیگر موجب خواهد شد که پس از مدتی مال بین عده‌ی زیادی مشترک و بهره‌برداری از آن غیر ممکن گردد؛ اگر فرض کنیم که در هر نسل دو فرزند وجود داشته باشد، در دوازدهمین نسل، مالکیت ادبی و هنری بین ۴۰۹۶ نفر مشترک خواهد بود و بدین سان بهره‌برداری از اثر غیر ممکن خواهد شد.

در پاسخ گفته‌اند: این توجیه قابل قبول نیست؛ زیرا ممکن است از طریق تقسیم یا فروش اثر، اشاعه از میان برود و حق به یک نفر تعلق گیرد؛ وانگهی اگر این دلیل درست باشد در مورد مالکیت عین نیز مصداق خواهد یافت و این مالکیت هم باید موقت باشد، در حالی که دوام از ویژگی‌های این گونه مالکیت است (Ripert et Boulanger 1957, no 2908).

دلیل قابل قبول در این زمینه آن است که اثر ادبی یا هنری برای استفاده عموم پدید آمده است و به دیگر سخن طبیعت این آثار اقتضا می‌کند که در دسترس عموم باشند؛ وانگهی مؤلف، اثر را از هیچ پدید نمی‌آورد، بلکه از آثار دیگران و دارایی فکری جامعه نیز بهره‌مند می‌شود؛ بنابراین پس از مدتی که بهره‌برداری از اثر

منحصر به پدیدآورنده و ورثه و قائم‌مقامان او بوده و پس از اینکه آنان حق الزحمه خود را دریافت کردند باید حقوق فردی نسبت به اثر به نفع حقوق جامعه ساقط شود. و همگان بتوانند آزادانه از آن بهره‌مند شوند و در این صورت در حقوق فرانسه می‌گویند: اثر داخل در قلمرو اموال عمومی شده است. البته مقصود این نیست که اثر در زمره اموال عمومی که در حقوق اداری مطرح است خواهد شد و از این رو کاربرد اصطلاح اموال عمومی در این مورد نادرست به شمار آمده است؛ زیرا مقصود از ورود اثر به قلمرو اموال عمومی تنها امکان استفاده و بهره‌برداری از آن بدون پرداخت عوض است. در حقیقت بدین طریق جمع بین منافع فردی و حقوق اجتماعی و سازش دادن آنها عملی خواهد شد (ر.ک: همان منبع و نیز ژورنل کلاسور، ۲۰۰۳، ش ۲، ص ۲۳).

اما دلیل افزایش تدریجی مدت حمایت در قوانین کشورهای این است که به تدریج توجه به اهمیت حقوق مؤلف و نقش فزاینده آن در توسعه اقتصادی و فرهنگی جامعه بیشتر می‌شود. البته مطالبات و پی‌گیری‌های مؤلفان و تشکل‌های نیرومند آنان و حقوقدانان و اندیشمندان علاقه‌مند به این موضوع نیز در افزایش مدت حمایت مؤثر بوده است.

قابل ذکر است که ویکتور هوگو در قرن نوزدهم بر آن بود که مدت حمایت باید محدود به زمان حیات پدیدآورنده باشد؛ زیرا ورثه اثر را خلق نکرده‌اند پس نباید از حق مؤلف برخوردار شوند؛ لیکن این نظر مورد استقبال واقع نشد و در قوانین داخلی و پیمان‌های بین‌المللی انعکاس نیافت.

ج) قاعده عمومی مدت حمایت در قوانین داخلی و اسناد بین‌المللی

چنانکه گفته شد، قاعده عمومی مدت حمایت در اکثر کشورهای جهان طول حیات مؤلف و ۵۰ سال بعد از مرگ او است. این قاعده در کنوانسیون برن برابر تجدیدنظر بروکسل ۱۹۴۷ به عنوان حداقل مدت حمایت

7. Domaine public.

برای اعضاء اجباری شده است (ماده ۷). این قاعده در موافقت نامه تریپس ۱۹۹۴^۸ که از عهدنامه های لازم الاجرای سازمان تجارت جهانی است نیز مورد قبول واقع شده و از این رو برای کلیه کشورهای عضو این سازمان به عنوان حداقل مدت حمایت الزامی است. با وجود این برخی از کشورها مدت کمتر یا بیشتری را مقرر داشته اند. مثلاً در اتحادیه اروپا، چنانکه گفتیم، به موجب دستورالعمل ۱۹۹۳ مدت ۷۰ سال، در کلمبیا، گینه و پاناما ۸۰ سال، در ساحل عاج ۹۰ سال پیش بینی شده است. اما در شیلی، مدت حمایت ۳۰ سال و در پاراگوئه ۴۰ سال است (کلمبه، ترجمه محمدزاده، ۱۳۸۵، ص ۱۵۱).

توجه افزایش مدت به ۷۰ سال در کشورهای عضو اتحادیه اروپا این است که گفته اند با توجه به افزایش طول متوسط عمر شایسته است لااقل دو نسل بتواند بعد از فوت پدیدآورنده از اثر بهره برداری انحصاری کنند و انگهی فعالیت و کوشش های مؤلفان و دیگر فرهیختگان و اندیشمندان هم در این خصوص مؤثر بوده است. در قوانین ایران، مدت حمایت تا زمان لازم الاجرا شدن قانون اصلاح ماده ۱۲ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان (۱۳۴۸)؛ در ۳۱ مرداد ۱۳۸۹، سی سال بود؛ ولی چون این مدت با حقوق تطبیقی و اسناد مهم بین المللی هماهنگی نداشت، ماده ۱۲ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان مصوب ۱۳۴۸ و تبصره ی آن به شرح زیر اصلاح شد و مدت حمایت به ۵۰ سال افزایش یافت. ماده واحده - ماده ۱۲ قانون حمایت از حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب ۱۳۴۸ و تبصره آن به شرح زیر اصلاح می گردد:

"ماده ۱۲- مدت استفاده از حقوق مادی پدیدآورنده موضوع این قانون که به موجب وصایت یا وراثت منتقل می شود. از تاریخ مرگ پدیدآورنده پنجاه سال است و اگر وارثی وجود نداشته باشد یا بر اثر وصایت

⁸. Agreement on Trade Related Aspects of IP Rights (TRIPS Agreement)

موافقت نامه مرتبط با جنبه های تجاری حقوق مالکیت فکری

به کسی منتقل نشده باشد برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار حاکم اسلامی (ولی فقیه) قرار می‌گیرد.

تبصره - مدت حمایت اثر مشترک موضوع ماده ۶ این قانون ۵۰ سال بعد از فوت آخرین پدیدآورنده خواهد بود."

این ماده واحده دو تفاوت عمده با ماده ۱۲ قانون ۱۳۴۸ دارد: یکی آنکه مدت حمایت در آن به ۵۰ سال بعد از مرگ پدیدآورنده افزایش یافته است؛ دیگر آنکه در ماده واحده در صورتی که وارثی وجود نداشته و بهره برداری از اثر در نتیجه وصیت به کسی منتقل نشده باشد، اثر برای همان مدت به منظور استفاده عمومی در اختیار ولی فقیه قرار می‌گیرد، در حالی که در ماده ۱۲ پیشین اثر در اختیار وزارت فرهنگ و هنر که وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی جایگزین آن شده است قرار می‌گرفت. قابل ذکر است که مجلس شورای اسلامی در مصوبه مورخ ۱۳۸۹/۴/۱۳ به پیشنهاد یکی از نمایندگان مبنی بر اینکه مالکیت نباید موقت باشد محدودیت زمانی حمایت از حقوق پدیدآورنده را به طور کلی حذف و در حقیقت حقوق اقتصادی مؤلف را دائمی تلقی کرد. لیکن شورای نگهبان مصوبه مجلس را، به لحاظ مخالفت با عرف، خلاف موازین شرع و به لحاظ اینکه موجب اضرار به منافع عمومی است مغایر اصل ۴۰ قانون اساسی دانست و در نهایت مصوبه مجلس به ترتیب فوق اصلاح و مورد تأیید شورای نگهبان واقع شد. در واقع مصوبه نخستین مجلس مبتنی بر نظریه‌ای بوده که در غرب هم مطرح شده ولی امروزه متروک است و در قانون هیچ کشوری منعکس نشده است.

ایرادى که بر مصوبه مجلس (ماده واحده) وارد است این است که مجلس دید کلی و جامعی از مقررات مالکیت ادبی و هنری و مدت حمایت از حقوق مؤلف نداشته و از این رو فقط به اصلاح ماده ۱۲ قانون ۱۳۴۸ و تبصره آن پرداخته و به مواد دیگر قانون که در آنها مدت حمایت مطرح شده توجه نکرده، در حالی که

برای هماهنگی مواد و همسویی با پیمان‌های مهم بین‌المللی می‌بایست مواد دیگر راجع به مدت حمایت را نیز اصلاح می‌کرد. ما در بخش سوم (ج) این مقاله به این مواد خواهیم پرداخت.

ایراد دیگری که از لحاظ شکلی هم به ماده ۱۲ قانون ۴۸ و هم به ماده واحده اصلاحی می‌توان گرفت آن است که در این ماده به جای «وصیت» کلمه وصایت به کار رفته است، در حالی که چون در این جا انتقال حقوق مادی مطرح است کاربرد «وصیت» درست است نه وصایت که معمولاً برای وصیت عهدی به کار می‌رود نه وصیت تملیکی^۹ (جعفری، مبسوط، ۱۳۸۱، ش ۱۴۵۳۱).

در لایحه حمایت از مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط قاعده عمومی مدت حمایت همان ۵۰ سال است که منطبق با حقوق اغلب کشورها و کنوانسیون برن و موافقت‌نامه تریپس است. ماده ۲۷ لایحه مزبور مقرر می‌دارد: "حمایت از حقوق مادی اثر با رعایت مقررات این فصل از زمان خلق آن تا ۵۰ سال پس از وفات پدید آورنده آن است". گفتنی است که ماده ۵۱ پیش‌نویس لایحه که در شورای عالی اطلاع‌رسانی تهیه و از سوی آن شورا منتشر شده بود، در صورت عدم انتقال حقوق به موجب ارث یا وصیت، حقوق مادی را برای استفاده عمومی در اختیار وزارت فرهنگ و ارشاد اسلامی قرار داده بود که مشابه آن در ماده ۱۲ قانون ۱۳۴۸ نیز دیده می‌شد؛ لیکن متأسفانه در لایحه تقدیمی به مجلس نصی در این خصوص دیده نمی‌شود و از این لحاظ لایحه ناقص و قابل اصلاح است.

قابل ذکر است که در برخی از کشورها، از جمله فرانسه و نیز در کنوانسیون برن، مبدا محاسبه مدت اول ژانویه سال بعد از فوت است (ماده ۱-۱۲۳ قانون مالکیت فکری فرانسه و ماده ۵-۷ کنوانسیون برن)، در حالی که در قانون کنونی ایران مبدأ محاسبه مدت تاریخ فوت پدیدآورنده است و بدین ترتیب در حقوق فرانسه و کنوانسیون یاد شده مدت حمایت مقداری بیش از ۷۰ سال یا ۵۰ سال بعد از فوت مؤلف و محاسبه آسانتر است. بدیهی است که این نوع محاسبه بیشتر به نفع ورثه و قائم‌مقامان پدیدآورنده است. در لایحه جدید به

^۹ برابر ماده ۸۲۶ قانون مدنی "وصیت تملیکی عبارت است از این که کسی عین یا منفعت را برای زمان بعد از فوتش به دیگری مجاناً تملیک کند. وصیت عهدی عبارت است از اینکه شخص یک یا چند نفر را برای انجام امر یا اموری (مانند سرپرستی اولاد صغیر) یا تصرفات دیگری مامور می‌نماید..."

این نکته توجه شده و در ماده ۳۲ لایحه چنین آمده است: " مدت مقرر در مواد این قانون تا پایان سال شمسی که دوره مذکور در آن سال منقضی می شود ادامه می یابد". تفاوت این ماده با کنوانسیون برن و حقوق فرانسه آن است که در آنها مبدأ محاسبه مدتی بعد از فوت پدید آورنده است، در حالی که در لایحه زمان انقضای مدت افزایش یافته است ولی هدف در هر دو یکی است.

ج) قواعد استثنایی راجع به مدت در موارد خاص

در قوانین کشورهای مختلف و نیز در پیمان‌های بین‌المللی موارد خاصی دیده می شود که در آنها از قاعده عمومی مدت حمایت کم و بیش عدول شده و در نتیجه، مدت حمایت افزایش یا کاهش یافته است. اهم این موارد را می توان به شرح زیر ذکر کرد:

۱. **آثار مشترک:** در مورد آثار مشترک، یعنی اثری که با همکاری دو یا چند نفر پدید آیند و کار یکایک آنان جدا و متمایز نباشد (ماده ۵ قانون ۴۸)، مدت حمایت در کنوانسیون برن و موافقت‌نامه تریپس تا ۵۰ سال از تاریخ فوت آخرین نفر است (ماده ۷ مکرر کنوانسیون برن). همین قاعده با اصلاح تبصره ماده ۱۲ قانون ۴۸ مورد قبول قانونگذار ایران واقع شده و در ماده ۲۹ لایحه نیز از آن تبعیت شده است. لیکن در لایحه، برخلاف قانون کنونی ایران مدت حمایت تا پایان سال شمسی که دوره مذکور در آن به پایان می رسد ادامه می یابد (ماده ۳۲).

اما در قانون مالکیت فکری فرانسه (ماده ۲-۱۳۲ L) درباره آثار مشترک نیز مدت ۷۰ سال برای حمایت در نظر گرفته شده که مبدأ محاسبه آن یکم ژانویه سال بعد از فوت آخرین پدیدآورنده است. این قاعده در کلیه کشورهای عضو اتحادیه اروپا براساس دستورالعمل اروپایی ۱۹۹۳ پذیرفته شده است.

۲. **آثار بی نام یا با نام مستعار:** در مورد این آثار با توجه به این که نام واقعی پدیدآورنده معلوم نیست، اعمال قاعده عمومی مدت حمایت امکان پذیر نمی باشد. از این رو در کنوانسیون برن مقرر شده که مدت

حمایت ۵۰ سال از تاریخ عرضه عمومی اثر به طور قانونی و مشروع است؛ با وجود این هرگاه در خلال مدت مقرر هویت پدیدآورنده فاش شود یا در مورد آثار با نام مستعار از آغاز هویت واقعی او معلوم باشد قاعده عمومی مدت حمایت اجرا خواهد شد (بند ۳ ماده ۷ کنوانسیون برن). همین قاعده مورد تأیید موافقت‌نامه تریپس است. قوانین کنونی ایران در این خصوص ساکنند. اما در لایحه جدید قاعده‌ای مشابه آنچه در کنوانسیون برن آمده دیده می‌شود: ماده ۳۰ لایحه مقرر می‌دارد: "مدت حمایت از حقوق مادی در اثر با نام مستعار یا اثر بی نام پنجاه سال پس از زمان خلق اثر می‌باشد. در صورتی که اثر به طور مجاز منتشر یا عرضه می‌شود، مدت یاد شده از تاریخ اولین نشر یا عرضه، هر کدام که موخر باشد، محاسبه می‌شود. هرگاه قبل از انقضای مدت مذکور هویت پدیدآورنده افشاء یا تردید در مورد هویت او زایل شود، حسب مورد، مقررات این فصل اعمال می‌شود..." بدین سان ملاحظه می‌شود که از این لحاظ لایحه کامل‌تر از قوانین کنونی است و با تصویب آن نقص قانون ایران در زمینه آثار بی‌نام یا با نام مستعار رفع خواهد شد. با وجود این در لایحه ۵۰ سال از تاریخ خلق اثر آمده، در حالی که در کنوانسیون ۵۰ سال از تاریخ انتشار مجاز اثر ذکر شده که بهتر و مناسب‌تر به نظر می‌رسد.

۳. آثار سینمایی: در مورد آثار سینمایی کنوانسیون برن (در متن تجدیدنظر شده پاریس ۱۹۷۱) کشورها را مخیر کرده است که یا قاعده مدت حمایت از آثار مشترک (۵۰ سال از تاریخ فوت آخرین پدیدآورنده) را بپذیرند و یا مقرر دارند که مدت حمایت ۵۰ سال از تاریخ عرضه (نمایش) عمومی مجاز اثر است و هرگاه اثر در دسترس عموم قرار داده نشده باشد مدت حمایت ۵۰ سال از تاریخ تولید اثر خواهد بود. این اختیار مستنبط از ماده ۲-۷ کنوانسیون است.

(Sterling 1998, no 11-6; WIPO, Guide to the Copyright and Related Rights Treaties, 2003, RC – 79)

موافقت‌نامه تریپس اندکی متفاوت با کنوانسیون برن است؛ زیرا ماده ۱۲ آن در عین حالی که اختیار می‌دهد کشورهای عضو مبدأ محاسبه مدت را تاریخ فوت قرار دهند یا معیار دیگری را بپذیرند به جای «عرضه

عمومی اثر» که در کنوانسیون برن آمده کلمه «انتشار»^۱ را به کار برده که دارای مفهومی مضیق تر از «عرضه عمومی» است؛ چه ممکن است عرضه عمومی از طریقی غیر از انتشار صورت گیرد، مانند نمایش یا اجرای عمومی اثر. بنابر این، از آنجا که ممکن است انتشار اثر (تکثیر آن در نسخه‌های متعدد) مدتی پس از عرضه عمومی صورت گیرد. براساس موافقت‌نامه تریپس مبدأ محاسبه مدت تاریخ انتشار است و از این رو مدت حمایت طولانی‌تر خواهد بود.

در قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸، برابر ماده ۱۶، مدت حمایت از اثرهای سینمایی ۳۰ سال از تاریخ «نشر یا عرضه» اثر است. در این ماده، هم کلمه‌ی «عرضه» که مقصود از آن باید عرضه عمومی باشد و هم کلمه «انتشار» به کار رفته است؛ پس هر کدام زودتر باشد، مبدأ محاسبه مدت خواهد بود. از آنجا که ماده واحده ۱۳۸۹ فقط ناظر به اصلاح ماده ۱۲ قانون ۴۸ است، تعمیم آن به ماده ۱۶ قانون دشوار است. بنابر این با اینکه قاعده عمومی در مدت حمایت در حقوق ایران ۵۰ سال است در مورد آثار سینمایی همان ۳۰ سال باقی مانده که قابل ایراد است؛ زیرا اولاً با پیمان‌های بین‌المللی هماهنگی ندارد؛ ثانیاً منطقی نیست که قاعده عمومی مدت حمایت ۵۰ سال ولی موارد خاصی که در آنها با توجه به دلایلی مبدأ محاسبه مدت متفاوت است، مدت حمایت ۳۰ سال باشد. به نظر می‌رسد که این ناهماهنگی ناشی فقدان جامع‌نگری در قانونگذار و عدم احاطه به مجموعه قوانین ذیربط بوده است.

در توجیه قاعده استثنائی در مورد اثرهای سینمایی گفته‌اند: عده‌ی کسانی که در ایجاد اثر سینمایی همکاری دارند زیاد است و قاعده عمومی مدت حمایت در زمینه آثار سینمایی سبب می‌شود که مدت حمایت به طول انجامد و استفاده عمومی و آزاد از اثر برای مدتی مدید ممنوع باشد؛ با اینکه این اثرها معمولاً مدتی دراز بر پرده سینما نمی‌پایند؛ پس شایسته است که با عدول از قاعده عمومی راجع به مبدأ محاسبه، مدت کمتری که یکنواخت هم باشد برای حمایت از این آثار پذیرفته شود (صفایی، ۱۳۸۶ (الف)، ص ۸۲).

1 . Publication.

در لایحه قانون مالکیت ادبی و هنری در زمینه آثار سینمایی که در آن به آثار دیداری - شنیداری تعبیر شده است مدت حمایت ۵۰ سال از تاریخ پدید آمدن اثر است و در صورتی که اثر به طور مجاز منتشر یا عرضه شده باشد، مدت یاد شده از تاریخ اولین نشر یا عرضه مجاز، هر کدام که آخرین تاریخ باشد، محاسبه می شود (ماده ۲۸). این ماده از لحاظ مدت با کنوانسیون برن و موافقت نامه تریپس مطابقت دارد، هر چند که از لحاظ مبدأ احتساب مدت کمی متفاوت است و به هر حال برتری آن بر قانون فعلی روشن است.^{۱۱}

اما در قانون فرانسه، مدت حمایت از آثار سینمایی و به تعبیر قانون مزبور اثرهای دیداری - شنیداری (سمعی - بصری)^{۱۲} همان مدت حمایت از آثار مشترک (تا ۵۰ سال از تاریخ فوت آخرین پدید آورنده) است، با این تفاوت که قانون برای احترام از طولانی شدن مدت حمایت، پدید آورندگان اثر سمعی - بصری را از لحاظ مبدأ مدت حمایت به چهار نفر محدود کرده است: فیلم نامه نویس، پدید آورنده دیالوگ ها (گفتگوها)، آهنگ سازی که اثر موسیقی با گفتار یا بدون گفتار را منحصراً برای فیلم ساخته است و کارگردان اصلی (ماده ۲-۱۲۳ L). بنابراین در حقوق فرانسه مدت حمایت تا ۷۰ سال از مرگ آخرین نفر از اشخاص فوق است. لیکن بنابر آنچه از قانون بر می آید و علمای حقوق فرانسه نیز گفته اند و رویه قضایی هم آنرا تأیید می کند ماده مذکور متضمن اماره قانونی ساده است؛ یعنی می توان ثابت کرد که بعضی از اشخاص مذکور نقش خلاق نداشته یا اشخاص دیگری هم نقش خلاق در پدید آوردن اثر سینمایی داشته اند و در این صورت آنان نیز پدید آورنده به شمار می آیند. مثلاً اگر اقتباس کننده یا مونتاژ کننده فیلم نقش خلاق داشته باشد، پدید آورنده محسوب و مشمول حمایت است. (Colombet, 1997, no 114 et s; Debois, 1966, no 155 et s.)

به هر حال ماده ۲-۱۲۳ L منطبق با دستور العمل اروپایی ۱۹۹۳ (ماده ۲) می باشد و با کنوانسیون برن و موافقت نامه تریپس هم تعارضی ندارد.

¹ . Œuvres audiovisuelles. 1

¹ . Œuvres de collaboration = Joint Works.

۴. آثار عکاسی: در کنوانسیون برن، درباره آثار عکاسی به کشورهای عضو اختیار داده شده است که مدت حمایت از این آثار را تعیین کنند، به شرط آن که این مدت کمتر از ۲۵ سال از تاریخ ایجاد اثر نباشد (ماده ۴-۷). موافقت نامه تریپس نیز آثار عکاسی را از آثاری که الزاماً مشمول حمایت ۵۰ ساله هستند استثناء کرده و به کنوانسیون برن نزدیک است (ماده ۱۲).

علت این اختیار و استثناء آن بوده است که در حقوق کشورها در این زمینه اختلاف است. برخی قاعده عمومی حمایت را در مورد عکاسی‌های اصیل اعمال می‌کنند و برخی مدت کمتری برای آن قائلند، با این استدلال که عکاسی یک کار هنری به معنی حقیقی نیست؛ زیرا کار هنری حقیقی کاری است که هنرمند شخصاً با کمک دست و هدایت فکر پدید آورد. البته ممکن است هنرمند و سیله‌ای نیز برای خلق اثر به کار برد؛ ولی نقش فعالیت فکری او بیش از نقش ابزار و سیله است، در حالی که در عکاسی و سیله مکانیکی که به کار می‌رود نقش اساسی را ایفا می‌کند و اهمیت آن بیش از نقش فعالیت فکری و دستی عکاس است (صفایی، ۱۳۸۶، الف)، ص ۸۳). لیکن این استدلال مورد قبول اکثر حقوقدانان واقع نشده و بسیاری از صاحب‌نظران برآنند که عکاسی اصیل و ابتکاری یک کار هنری حقیقی است و باید مانند دیگر آثار هنری حمایت شود.

در حقوق فرانسه تفاوتی بین عکاسی اصیل و دیگر آثار هنری نیست و آثار عکاسی مشمول حمایت ۷۰ ساله از تاریخ فوت پدیدآورنده است. دستورالعمل اروپایی و عهدنامه کپی‌رایت و ایپو (WCT) همین نظر را پذیرفته است. البته در این عهدنامه حداقل مدت حمایت ۵۰ سال از تاریخ مرگ پدیدآورنده است.

در قانون ایران (ماده ۱۶ قانون ۴۸) آثار عکاسی به آثار سینمایی ملحق شده و مدت سی سال برای حمایت از آثار مزبور از تاریخ نشر یا عرضه مقرر گردیده است. که قابل ایراد است؛ زیرا دلیلی که در آثار سینمایی برای عدول از قاعده عمومی مدت حمایت ذکر شده در این جا صادق نیست و می‌توان عکاسی اصیل را مانند دیگر آثار هنری تلقی و قاعده‌ی عمومی حمایت را درباره آن‌ها اعمال کرد. ولی اشکال قانون ایران در مدت

حمایت است که در ماده ۲۶ قانون ۳۰ سال تعیین شده و این در حالی است که مدت عمومی حمایت برابر ماده ۱۲ اصلاحی یاد شده ۵۰ سال است.

اما در تبصره ماده ۲۷ لایحه مدت حمایت از آثار عکاسی ۲۵ سال از تاریخ خلق اثر تعیین شده که حد اقل مدت حمایت در کنوانسیون برن است، هر چند که می توان آثار عکاسی اصیل را به آثار هنری دیگر ملحق و راجع به مدت حمایت قاعده یکسانی برای آنها مقرر کرد. بنابر این لایحه از لحاظ پذیرش مدت حمایت ۲۵ سال از آثار عکاسی خالی از اشکال نیست.

۵. آثار جمعی: اثر جمعی اثری است که با همفکری دو یا چند شخص حقیقی به ابتکار و یا مدیریت و ویرایش یک شخص حقیقی یا حقوقی پدید آمده و سهم هر کدام از همکاران در اثر نهایی ادغام شده باشد، به گونه ای که نتوان حق جداگانه ای را برای آنان در نظر گرفت و با این توافق که شخص مزبور اثر را به نام خود و بدون اشاره به هویت اشخاص حقیقی پدید آورنده اثر افشا نماید یا انتشار دهد، مانند برخی از دائرةالمعارف ها و کتاب های لغت (ماده 2-113-L قانون مالکیت فکری فرانسه و بند ۴ ماده ۱ لایحه مذکور). در این صورت، شخصی که اثر به نام او منتشر شده- که اغلب شخص حقوقی است- مالک نخستین حق به شمار می آید و چون شخص مزبور پدید آورنده واقعی نیست، در قوانین مختلف مدت حمایت کمتری برای او در نظر گرفته شده است. کنوانسیون برن در مورد این آثار ساکت است ولی در قانون فرانسه در آثار جمعی مالک حق تا ۷۰ سال از تاریخ اول ژانویه سال بعد از ایجاد اثر مورد حمایت قانون خواهد بود و به دیگر سخن، حقوق مادی اثر جمعی، همانند اثر بی نام یا با نام مستعار، تا ۷۰ سال بعد از سال متعاقب پدید آمدن اثر حمایت خواهد شد. بنابراین، در فرض مذکور نیز مبدأ محاسبه مدت، مرگ پدید آورنده یا مالک حقوق مؤلف نیست بلکه تاریخ خلق اثر و به عبارت دقیق تر اول ژانویه سال بعد از خلق اثر است.

1 . Collective Works = Oeuvres Collectives.

در قانون ۱۳۴۸ ایران به آثار جمعی اشاره‌ای نشده ولی در مورد اثر متعلق به شخص حقوقی که نمونه بارز اثر جمعی است مدت حمایت سی سال از تاریخ نشر یا عرضه اثر قرار داده شده است (بند ۲ ماده ۱۶) افزون بر آن اثری که «حق استفاده از آن به شخص حقوقی واگذار شده باشد» نیز برابر همان بند تابع حکم مذکور است. حال این سؤال مطرح می‌شود چه فرقی است بین اثری که استفاده از آن به شخص طبیعی یا شخص حقوقی واگذار شده باشد؟ چرا در مورد اول حق انتقال گیرنده محدود به سی سال است و پس از آن حق به پدیدآورنده یا قائم مقامان او بر می‌گردد (ماده ۱۵ قانون ۴۸)؛ ولی اگر استفاده از اثر به شخص حقوقی واگذار شده باشد، هر چند که هویت پدیدآورنده واقعی مشخص باشد و اثر یک اثر جمعی به شمار نیاید، مدت حمایت محدود شده و بعد از سی سال از تاریخ نشر یا عرضه اثر پایان می‌یابد. بنابراین ماده ۱۶ قانون ۴۸ از این لحاظ قابل ایراد است؛ وانگهی مدت سی سال، چنانکه گفتیم، پس از اصلاح ماده ۱۲ قانون مذکور و افزایش مدت به ۵۰ سال به عنوان قاعده عمومی مورد انتقاد است.

در لایحه تقدیمی به مجلس، ماده جداگانه‌ای به اثر جمعی اختصاص نیافته، لیکن این آثار در ماده ۲۸ به آثار دیداری - شنیداری ملحق شده که مدت حمایت از آنها ۵۰ سال از تاریخ خلق یا انتشار یا عرضه اثر است، راه حلی که قابل توجیه می‌نماید.

برابر دستور العمل ۱۹۹۳ اتحادیه اروپا (بند ۳ و ۴ ماده ۱) هرگاه اثر یک اثر جمعی یا متعلق به شخص حقوقی باشد که نخستین مالک حق تلقی می‌شود، مدت حمایت هفتاد سال از تاریخی که اثر به عموم عرضه شده است محاسبه می‌شود، مگر این که هویت اشخاص طبیعی که اثر را خلق کرده اند در اثر عرضه شده به عموم مشخص شده باشد.

۶. آثار رایانه‌ای: در مورد نرم افزارهای رایانه‌ای که امروزه آنها را به آثار ادبی و هنری ملحق می‌کنند (صفای، ۱۳۸۵، ب)، ص ۲۵ به بعد)، در برخی از کشورها مقررات خاصی راجع به مدت حمایت پیش بینی شده است. مثلاً در فرانسه تا سال ۱۹۹۴ برای نرم افزارهای رایانه‌ای مدتی کمتر از مدت عمومی قائل

بودند) ماده ۵-۱۲۳ L. پیشین قانون مالکیت فکری که به موجب قانون ۱۹۹۴ نسخ شده است؛ بدین معنی که مدت حمایت ۲۵ سال از تاریخ خلق اثر بود و این قاعده استثنایی را چنین توجیه می کردند که از یک سو عمر نرم افزارها بسیار کوتاه است و از سوی دیگر اگر مدت حمایت طولانی باشد، ممکن است پدیدآورندگان با سوء استفاده از آن، قراردادهای سرویس و نگهداری دراز مدت بر کاربران تحمیل کنند؛ وانگهی اشخاص ثالث تا پایان مدت طولانی حمایت نمی توانند به تکمیل نرم افزار بدون موافقت پدیدآورنده یا قائم مقامان او اقدام کنند و این هم به زیان جامعه است. (Colombet, 1997 no 105, p. 21 et s.).

با وجود این، به موجب قانون ۱۰ مه ۱۹۹۴ فرانسه و به تبعیت از دستورالعمل مورخ ۱۴ مه ۱۹۹۱ اتحادیه اروپا، ماده 5-123-L قانون مالکیت فکری نسخ و قاعده عمومی در این زمینه، مبنی بر حمایت تا هفتاد سال بعد از فوت پدیدآورنده، لازم الاجرا گردید. چرا که قاعده استثنایی به ویژه مدت ۲۵ سال در این خصوص توجیه قانع کننده ای نداشت.

در حقوق ایران، به موجب ماده ۱ قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم افزارهای رایانه ای مصوب ۱۳۷۹ همان مدت سی سال که در قوانین پیشین بوده برای حمایت مقرر شده است ولی برخلاف قاعده عمومی، مبدأ محاسبه آن "تاریخ پدیدآوردن نرم افزار" است. البته کوتاه کردن مدت با احتساب آن از تاریخ ایجاد اثر تا حدی قابل توجیه است؛ اما مدت سی سال با توجه به افزایش مدت عمومی حمایت به ۵۰ سال قابل انتقاد به نظر می رسد.

در لایحه یاد شده، برابر ماده ۷۸، مدت حمایت از برنامه های رایانه ای تا ۵۰ سال از تاریخ خلق یا انتشار اثر، هر کدام که آخرین تاریخ باشد، پیش بینی شده است. این ماده دو تفاوت با قانون فعلی دارد: یکی آن که مدت حمایت را به ۵۰ سال افزایش داده که با پیمانهای بین المللی هماهنگی بیشتری دارد. دیگر آن که در لایحه مبدأ محاسبه مدت خلق یا انتشار اثر است، در حالی که در قانون کنونی مبدأ محاسبه، تاریخ پدید آمدن

(خلق) نرم افزار است. بنابراین لایحه از لحاظ مبدأ احتساب مدت مشابه قانون ۱۳۷۹ است؛ لیکن مدت حمایت را ۵۰ سال تعیین کرده که بیشتر قابل قبول است.

این ماده ظاهراً از ماده ۱۲ موافقت‌نامه تریپس که به طور کلی مربوط به مواردی است که مبدأ محاسبه غیر از تاریخ مرگ پدیدآورنده باشد الهام گرفته است.

افزون بر آن تبصره ماده ۷۸ لایحه مقرر می‌دارد: «مدت حمایت در اثر پدید آمده خود کار (یعنی اثری که به طور خود کار توسط رایانه و ابزارهای مشابه پدید آمده) تا ۵۰ سال پس از خلق اثر است.» دلیل تفاوت بین برنامه رایانه‌ای و اثر پدید آمده توسط رایانه از لحاظ مبدأ محاسبه مدت شاید این است که برنامه رایانه‌ای مظهر خلاقیت و کوشش فکری بیشتری است تا اثری که توسط رایانه پدید آید. این ماده ظاهراً از ماده ۹-۳ قانون کپی‌رایت انگلیس مورخ ۱۹۸۸ الهام گرفته است. (برای آگاهی بیشتر از این قانون، ر.ک: استرلینگ، ش ۶۴۸، ص ۲۲۴).

نتیجه

۱. مسأله مدت حمایت از حقوق اقتصادی مؤلف از چند قرن پیش مورد توجه اندیشمندان و صاحب‌نظران بوده و نظریه‌هایی در این خصوص ابراز شده است. یک نظریه قدیمی که امروزه متروک است و در هیچ یک از قوانین داخلی کشورها و پیمان‌های بین‌المللی انعکاس نیافته نظریه دائمی بودن این حقوق است. البته حقوق معنوی مؤلف که وابسته به شخصیت اوست در بسیاری از کشورها به ویژه کشورهای رومی-ژرمنی و ایران، دائمی و غیر قابل نقل و انتقال شناخته شده؛ ولی دائمی بودن حقوق مادی یا اقتصادی که از قرن شانزدهم میلادی در غرب مطرح بوده و حتی در نظام قدیم فرانسه در قرن هجدهم در برخی از آراء قضایی پذیرفته شده طرفداران زیادی نداشته است، هر چند که حتی امروز می‌توان آن را به ندرت در برخی از اندیشه‌های فلسفی و حقوقی ملاحظه کرد. مهم‌ترین دلیل طرفداران این نظریه آن بوده است که این حقوق نوعی مالکیت است و

مالکیت حقی است دائمی، در حالی که بر فرض اینکه حقوق مؤلف را نوعی مالکیت بدانیم این مالکیت متفاوت با مالکیت سنتی یا مالکیت عین است.

۲. امروزه در کلیه کشورها و پیمان‌های بین‌المللی اصل موقت بودن حقوق اقتصادی مؤلف پذیرفته شده، اگرچه در مدت آن اختلاف است. در قوانین قدیم مانند قوانین ۱۷۹۱ و ۱۷۹۳ فرانسه مدت کمی برای حمایت در نظر گرفته شده بود (۵ سال و ۱۰ سال بعد از مرگ مؤلف) ولی به تدریج که حقوق مالکیت ادبی و هنری اهمیت بیشتری پیدا می‌کند و نقش حمایت از آن در توسعه اقتصادی و اجتماعی کشور به اثبات می‌رسد، بر مدت حمایت افزوده می‌شود، تا آنجا که امروزه در اغلب کشورها و پیمان‌های مهم بین‌المللی مانند کنوانسیون برن و موافقت‌نامه تریپس مدت حمایت تا ۵۰ سال بعد از فوت مؤلف است؛ حتی در پیمان‌های یاد شده ۵۰ سال حداقل مدت حمایت است و کشورهای عضو می‌توانند مدت بیشتری برای حمایت در نظر بگیرند، چنانکه در کشورهای عضو اتحادیه اروپا این مدت به ۷۰ سال افزایش یافته است.

۳. قابل ذکر است که مدت حمایت تا ۵۰ سال از تاریخ فوت مؤلف قاعده‌ی عمومی حمایت از حقوق اقتصادی است. ولی در مواردی به علت عدم امکان اعمال قاعده عمومی یا نامناسب بودن آن مدت حمایت افزایش یا کاهش می‌یابد. مثلاً در آثار بی‌نام یا با نام مستعار یا آثار سینمایی یا آثار متعلق به شخص حقوقی (که معمولاً عمری درازتر از عمر شخص طبیعی دارد) مدت حمایت ۵۰ سال از تاریخ عرضه عمومی مجاز اثر یا انتشار یا تولید اثر است.

۴. در حقوق ایران به موجب قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان ۱۳۴۸ و قوانین دیگر تا سال ۱۳۸۹ مدت حمایت تا ۳۰ سال از تاریخ فوت پدیدآورنده و در موارد استثنایی تا ۳۰ سال از تاریخ عرضه یا انتشار یا خلق اثر بوده که با حقوق تطبیقی و پیمان‌های بین‌المللی هماهنگی نداشته است. در سال ۱۳۸۹ ماده ۱۲ قانون ۴۸ و تبصره آن اصلاح می‌شود و برابر این اصلاحیه مدت حمایت به ۵۰ سال افزایش می‌یابد ولی این افزایش محدود به قاعده عمومی حمایت یعنی مواردی است که مبدأ محاسبه مدت تاریخ فوت پدیدآورنده

است و نیز برابر تبصره اصلاحی ماده ۱۲ در خصوص آثار مشترک، یعنی آثاری که با همکاری دو یا چند نفر ایجاد شده و سهم هر یک از آنان جدا و متمایز نیست، مدت حمایت به ۵۰ سال از زمان مرگ آخرین پدیدآورنده افزایش یافته است؛ ولی در موارد خاصی که مدت ۳۰ سال حمایت در قوانین موضوعه ذکر شده همان ۳۰ سال باقی مانده است و این ناشی از فقدان جامع‌نگری و نداشتن دید کلی از قوانین مالکیت ادبی و هنری در قوه مقننه بوده است.

۵. از آنجا که تفاوت بین مدت حمایت در فرض‌های مختلف قابل ایراد بوده، لایحه مالکیت ادبی و هنری که به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده این اشکال را رفع و در همه مواردی که مدت حمایت از حقوق اقتصادی مولف مطرح است مدت را به ۵۰ سال افزایش داده است، جز در مورد آثار عکاسی که مدت حمایت ۲۵ سال قرارداد شده است. این راه حل در حقوق تطبیقی طرفدارانی دارد، هرچند که قابل انتقاد می‌نماید و از این رو یکسان‌سازی مدت حمایت و افزایش مدت حمایت از آثار عکاسی اصیل و ابتکاری به ۵۰ سال پیشنهاد می‌شود. در قوانین داخلی اکثر کشورها و اسناد بین‌المللی نیز از همین روش پیروی شده است. تفاوت در مبدأ محاسبه مدت در موارد مختلف قابل توجیه است ولی تفاوت در مدت حمایت قابل توجیه نیست.

۶. به هر حال لایحه تقدیمی به مجلس شورای اسلامی، در صورت تصویب، با اصلاحاتی که استادان و کارشناسان پیشنهاد کرده‌اند، حقوق ما را در زمینه حمایت از مالکیت ادبی و هنری به طور عام و مدت حمایت به طور خاص، در زمره کشورهای پیشرفته قرار خواهد داد. البته تنها تصویب قانون پیشرفته کافی نیست، بلکه مهمتر از آن اجرای قانون است که به آموزش، فرهنگ‌سازی و ساز و کارهای نظارتی لازم نیاز دارد.

منابع

۱. جعفری‌لنگرودی، محمدجعفر، ۱۳۸۱، مبسوط در ترمینولوژی، ج ۶، چاپ دوم، تهران: گنج دانش.
۲. صفایی، سید حسین (الف)، ۱۳۹۵، مالکیت ادبی و هنری و بررسی قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مجموعه مقالات حقوق مدنی و حقوق تطبیقی، چاپ چهارم، نشر میزان، ص ۶۲ به بعد.

۳. صفایی، سیدحسین(ب)، ۱۳۸۵، حقوق معنوی پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای، مجله حقوق تطبیقی، دوره جدید، شماره ۲، دوفصلنامه، پاییز و زمستان ۱۳۸۵، ص ۱۷ به بعد.
۴. کلمبه، کلود، ۱۳۸۵، اصول بنیادین حقوق مؤلف و حقوق مجاور در جهان، ترجمه و توضیح علی‌رضا محمدزاده وادقانی، نشر میزان.
۵. لایحه قانون حمایت از حقوق مالکیت ادبی و هنری و حقوق مرتبط که در سال ۱۳۹۳ به مجلس شورای اسلامی تقدیم شده و در سال ۱۳۹۵ دولت قرارداد آن در دستور کار مجلس را درخواست کرده است.
۶. قانون حمایت از حقوق پدیدآورندگان نرم‌افزارهای رایانه‌ای مصوب ۱۳۷۹.
۷. قانون حمایت حقوق مؤلفان و مصنفان و هنرمندان، مصوب ۱۳۴۸.
8. ALLEAUME, Christophe, Propriété Littéraire et Artistique, durée de la protection, Juris-Classeur, Fasc. 1270, Ed, 2003.
9. Code français de la propriété intellectuelle, 1992 et s.
10. Colombet, Claude, propriété littéraire et artistique et droits voisins, 8e ed. Dalloz 1997.
11. E. C. Computer Program Directive, 1991.
12. E. C. Term Directive, 1994.
13. Lucas, André et Henri - Jacques, Traité de la propriété littéraire et artistique, 2e ed. Litec, 2001.
14. STERLING, J. A. L. World Copyright Law, Sweet and Maxwell, London, 1998.
15. WIPO Guide to the Copyright and Related Rights Treaties, Geneva 2003.

La durée des droits économiques de l'auteur et la réforme de la loi en 2010^q

Resumé

La durée de la protection des droits économiques de l'auteur des œuvres littéraires et artistiques est un sujet important dans ce domaine. Certains juristes et théoriciens l'ont estimée perpétuelle, comme le droit de propriété traditionnelle. Cette doctrine est cependant tombée en désuétude. Aujourd'hui ces droits sont temporaires dans tous les pays, ainsi que dans les conventions internationales. Dans la plupart des pays, la durée de la protection, suivant la Convention de Bern, est durant la vie de l'auteur et 50 ans après sa mort. La durée de la protection est 70 ans dans les pays de la communauté européenne et en nombre des pays une durée supérieure ou inférieure est adoptée. Il est à noter que cette durée est une durée de droit commun ; mais il y a des cas exceptionnels où la durée devient, pour une certaine raison, moins qu'ordinaire, en comptant le début de la durée de la date de la création ou la publication ou présentation de l'œuvre, par exemple, en ce des œuvres audio-visuelles.

En droit iranien, antérieurement à la loi de 2010, la durée était 30 ans. Mais conformément à cette loi modifiant l'article 12 de la loi de 1969, la durée de droit commun est augmentée à 50 ans ; mais la durée des cas exceptionnels reste inchangée, ce qui est critiquable.

Le projet de loi sur la protection de la propriété littéraire et artistique et droits voisins a remédié, heureusement, dans une large mesure, à cette lacune prévoyant une durée de 50 ans pour tous les cas, à l'exception des œuvres photographiques dont la durée est 25 ans, ce qui nous semble inopportun.

Les mots-clés : auteur- propriété littéraire et artistiques- durée de la protection- droits économiques-œuvres de collaboration- œuvres audio-visuelles

^q H. Safai, Membre titulaire de l'Académie des Sciences de la République Islamique d'Iran